

Handleiding Photovoice

Deze handleiding gaat over Photovoice: een methode die ingezet kan worden bij participatief actieonderzoek. De handleiding beschrijft een stappenplan en tips voortkomend uit het onderzoeksproject MAPZ.

Legenda

In de blauwe zeshoeken lees je hoe de onderzoeksmethode is toegepast tijdens project MAPZ.

In de roze tekstballonnen lees je tips en ervaringen van de betrokken onderzoekers en professionals van project MAPZ.

Participatieve methode: Photovoice

Photovoice, oftewel fotomethode, is een participatieve actieonderzoeksmethode waarbij deelnemers aan de hand van een opdracht zelf als fotograaf aan de slag gaan¹. Met de Photovoice methode kan een omgeving of gemeenschap in beeld worden gebracht. De methode kan zowel een individu als een groep ondersteunen in het uitdrukken van gedachten, ideeën en ervaringen met betrekking tot hun leven en leefomgeving.

De kern van de fotomethode is dat foto's die de mensen maken, gebruikt worden als uitgangspunt voor een gesprek tussen hen en de onderzoeker². De foto's zijn input voor de gesprekken en geen data op zichzelf. De foto's illustreren de persoonlijke leefwereld van mensen. De informatie die wordt opgehaald in de verdiepende gesprekken kan vervolgens in samenwerking met de deelnemers leiden tot gewenste veranderingen. De conclusies kunnen namelijk omgezet worden in acties die de deelnemers zelf uitvoeren of communiceren richting verantwoordelijke derden zoals beleidsmakers³.

Kort gezegd zijn er vier kenmerken van de Photovoice methode:

1. Het focust op een specifiek vraagstuk.
2. Het heeft als doel om blijvende verandering te brengen in de levens van deelnemers.
3. Het stelt deelnemers in staat om anderen te informeren.
4. Het stelt deelnemers in staat om actief betrokken te zijn bij besluiten en acties die hun eigen leven en gemeenschap beïnvloeden.

Het doel van de foto-opdracht van project MAPZ was om te onderzoeken wat een positieve en negatieve invloed heeft op beweeg- en eetgedrag van kinderen in de wijk. Vervolgens voerden de kinderen zelf acties uit die leidden tot verbeteringen.

¹ C. Wang and Burris (1997)

² Overigens kan iedere professional deze rol van 'onderzoeker' aannemen. Denk bijvoorbeeld aan sociaal werkers, docenten of buurtsportcoaches.

³ Cook and Hess (2007)

Bij de uitvoering van de Photovoice methode levert dat het volgende op⁴ :

- De combinatie van het maken van foto's en de fotogesprekken zorgen voor kwalitatief rijke data.
- Het klassieke gesprek in de vorm van, *vraag van onderzoeker – antwoord van deelnemer*, wordt vermeden.
- Men bepaalt zelf welke foto's ze nemen en dus ook wat later het onderwerp van gesprek zal zijn.
- De betrokkenheid van deelnemers bij het gesprek is hoog.
- Foto's geven een letterlijke en figuurlijke inkijk in de leefwereld van mensen. Om die reden is Photovoice uitermate geschikt voor groepen bij wie het lastiger is informatie op te halen, zoals kinderen / jongeren, lage SEP, verminderde taalvaardigheid.
- Eventuele verbale obstakels worden vermeden.

"Photovoice is een goede methode op wijk- en buurtniveau."

"Kinderen worden met de foto-opdracht gestimuleerd om *out-of-the-box* te denken."

"De methode werkt heel goed om met kinderen in gesprek te gaan. De foto's helpen om gemakkelijker over dingen te praten."

Toch kunnen foto's die verbale obstakels niet helemaal wegnemen, want voor de interpretatie van de foto blijft de onderzoeker afhankelijk van de uitgesproken input van de deelnemer⁵.

Houd er rekening mee dat de Photovoice methode niet voor alle type opdrachten een geschikte methode is. Bijvoorbeeld onderwerpen als je wel of niet veilig voelen en de wijze waarop mensen met elkaar omgaan zijn moeilijk in een foto te vangen.

---

⁴ Blackman (2007)

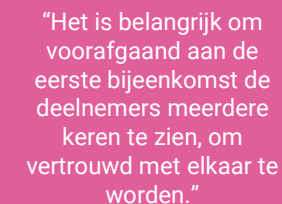
⁵ Evans-Agnew and Rosemberg (2016)

Stappenplan

In zes stappen staat hieronder beschreven hoe de onderzoeker (of professional in de rol van onderzoeker) praktische uitvoering kan geven aan de Photovoice methode⁶.

Stap 1: voorbereiding

- Leg contact met de beoogde deelnemers.
- Als je zelf geen direct contact hebt met de beoogde deelnemers, kun je samenwerking zoeken met professionals in de wijk die toegang hebben tot de deelnemers. Zoals sociaal werkers of docenten.
- Stem het protocol af met eventuele samenwerkingspartners.
- Investeer in kennismaking met de beoogde deelnemers zonder inhoudelijk over het project te spreken. Neem bijvoorbeeld eerst deel aan activiteiten die al plaatsvinden, als *fly on the wall*.
- Wanneer je een vraagstuk wilt aanpakken dat volgens jou verwachting buiten de invloedssfeer van de deelnemers ligt, bedenk dan wie verantwoordelijk kan zijn voor de oplossing en betrek hen vroegtijdig bij het project.

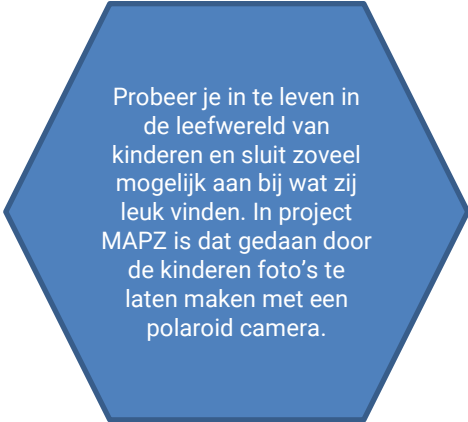
“Het is belangrijk om voorafgaand aan de eerste bijeenkomst de deelnemers meerdere keren te zien, om vertrouwd met elkaar te worden.”

Stap 2: introductie van het project

In stap 2 introduceert de onderzoeker het project en geeft uitleg over de foto-opdracht. Overweeg of je het onderwerp en de opdracht volledig open wilt laten of kaders wilt geven. Participatief actie onderzoek impliceert dat de deelnemers bepalen wat het onderwerp: toch is dit vaak niet de realiteit van een onderzoeker. Reflecteer hierbij of je niet te sturend bent.

Introductie onderzoeksproject

- Leg uit wat het doel is van het onderzoek.
- Geef de deelnemers het gevoel dat ze gelijkwaardig zijn aan elkaar en aan jou als onderzoeker. Geef bijvoorbeeld aan dat jij niet weet hoe het is om op die specifieke plek te wonen of in die situatie te zitten. En dat je daarom de deelnemers als co-onderzoeker nodig hebt om mee te kunnen kijken in hun leefwereld.
- Als deelnemers besluiten te participeren is het belangrijk dat zij een *informed consent* tekenen. Als het om kinderen gaat zijn ook ouders verplicht een *informed consent* te tekenen.

Probeer je in te leven in de leefwereld van kinderen en sluit zoveel mogelijk aan bij wat zij leuk vinden. In project MAPZ is dat gedaan door de kinderen foto's te laten maken met een polaroid camera.

⁶ Het stappenplan is gebaseerd op beschrijvingen van de methode zoals in publicaties van C. C. Wang (2006), Palibroda, Krieg, Murdock, and Havelock (2009) en Jongeling, Bakker, van Zorge, and van Kakebeeke (2016). Daarnaast in het stappenplan verrijkt met inzichten die tijdens project MAPZ zijn opgedaan.

- Besluit (samen met de deelnemers en/of professionals) waarmee de deelnemers foto's maken. Dit kan bijvoorbeeld een smartphone, een digitale camera, een wegwerpcamera of een Polaroid camera zijn. Bespreek de voor- en nadelen.

Toelichting van de opdracht

- Leg uit hoe de foto-opdracht werkt.
- Geef deelnemers een duidelijke opdracht of formuleer deze samen met hen. De opdracht kan heel specifiek zijn of juist heel breed geformuleerd worden.
  - Bijvoorbeeld breed: 'Fotografeer dingen en plaatsen die jij fijn en niet fijn vindt.'
  - Of meer specifiek: 'Maak een foto van je favoriete speelplek in de wijk.'
- Zorg dat de deelnemers een idee hebben van wat ze zouden kunnen vastleggen. Gebruik bijvoorbeeld een aantal voorbeelden uit je eigen leven of situatie, zonder dat deelnemers te veel gestuurd worden.
- Geef de deelnemers een duidelijke instructie over het gebruik van de fotocamera of geef een korte handleiding mee. Let hierbij op het gebruik van begrijpelijke tekst.

Afspraken maken

- Spreek met de deelnemers af hoe je omgaat met het fotograferen van anderen. Vraag toestemming of spreek af dat er geen andere mensen op de foto staan.
- Overweeg of je afspraken wilt maken met de deelnemers over het maximale aantal foto's dat gemaakt mag worden. Dit aantal beperken zorgt er voor dat deelnemers focus houden op de meest relevante kwesties. Anderzijds kunnen 'extra' foto's soms juist ook het meest waardevol zijn.
- Deel notitieboekjes uit waarin de deelnemers aantekeningen kunnen maken.
- Spreek af hoe de foto's bij de onderzoeker terecht komen.

Opdracht project MAPZ

1. Fotografeer openbare plekken in de wijk waar je graag afspreekt met andere kinderen, waar je graag komt om te spelen/sporten, en waar je komt om te eten/drinken.
2. Fotografeer openbare plekken in de wijk waar je niet graag komt.

Bij project MAPZ mochten de kinderen allemaal 2 foto's maken met een Polaroid camera. Daarnaast mochten ze onbeperkt foto's maken met een tablet/smartphone. De kinderen kozen uit alle door hen gemaakte foto's de 5 meest belangrijke foto's om nader te bespreken.

Stap 3: deelnemers foto's laten maken

In stap 3 wordt de opdracht uitgevoerd en de foto's gemaakt.

- Enthousiasmeer de deelnemers voor fotografie. Laat foto's zien die je zelf hebt gemaakt of andere Photovoice projecten.
- Geef deelnemers de tijd en ruimte om te denken en te ontdekken.
- Benadruk dat de deelnemers zelf beslissen wat ze fotograferen en dat er geen goed of fout is. Het gaat niet om het maken van een mooie foto, maar om het verhaal bij de foto.
- Leg uit dat de deelnemers eventueel direct na het maken van de foto een aantekening van de betekenis van die foto kunnen maken om te voorkomen dat ze later vergeten wat ze over de foto willen vertellen.

In project MAPZ gingen de kinderen in kleine groepjes de wijk in om foto's te maken. Ze mochten ook gedurende de week extra foto's maken en deze naar de onderzoekers sturen.

Tip: print voorafgaand aan stap 4 de foto's. Het praat makkelijker als de foto's geprint zijn, zodat je ze vast kunt houden.

Voorafgaand aan stap 4 zijn bij project MAPZ de gesprekken getranscribeerd door de onderzoeker. Quotes zijn afgedrukt zodat de kinderen die konden gebruiken tijdens het analyseren.

"De kinderen waren erg enthousiast over de Polaroid camera."

Stap 4: samen in gesprek over de foto's

In stap 4 gaan deelnemers met elkaar en de onderzoeker in gesprek over de gemaakte foto's. Tijdens de gesprekken wordt de betekenis van de foto achterhaald.

- Plan het gesprek zo snel mogelijk na het maken van de foto's, om te voorkomen dat de deelnemers vergeten waarom de foto is gemaakt.
- Tijdens deze gesprekken is het managen van verwachtingen bij de deelnemers over de uitkomsten heel belangrijk. Maak duidelijk dat je samen met de deelnemers hun wensen, behoeften e.d. meer aandacht kan geven, maar dat er geen garantie is dat deze ook daadwerkelijk zullen worden vervuld.
- Tip: nummer de foto's voorafgaand aan het gesprek, zodat je na afloop van het gesprek nog weet wat er over welke foto's gezegd is.
- Laat het aan de deelnemers over in welke volgorde zij de foto's willen bespreken: allemaal tegelijkertijd, één voor één, eerst de belangrijkste, et cetera.
- Indien de groep deelnemers groter is dan vijf, is het aan te raden deze op te delen in kleinere groepen. Elk groepje wordt begeleid door een onderzoeker.
- Tip: maak geluidsopnames van de gesprekken en laat de deelnemers het nummer van de foto noemen voordat er over de betreffende foto gesproken wordt.
- Probeer door middel van de (veelal) open vragen die je stelt een beeld te krijgen van de situatie en de omgeving waarin deze foto genomen is. Wat gebeurt er rondom het kader van de foto?
- Geef deelnemers de ruimte om uit te weiden over in eerste instantie ogenschijnlijk minder relevante onderwerpen. Deze kunnen verrassend waardevolle informatie opleveren.
- Wanneer de deelnemers in eerste instantie niet erg spraakzaam zijn, stel dan korte vragen zoals 'wat is dit?', 'waarom vind je dat?' of 'wat gebeurt er hier?'. Soms helpt het ook dat deelnemers dingen opschrijven op post-its of kleine tekeningetjes maken waarover je vervolgens vragen kunt stellen.
- Vraag de deelnemers als laatste nog of er foto's zijn die ontbreken omdat hij of zij de kans niet kreeg deze te maken.
- Stop het gesprek als de aandacht van de deelnemers afneemt.

"Waarom heb je deze foto genomen?"

"Wil je vertellen wat we op deze foto zien?"

"Waarom vind je dat je hier goed kunt sporten en spelen, gezond eten en drinken?"

Stap 5: samen conclusies trekken

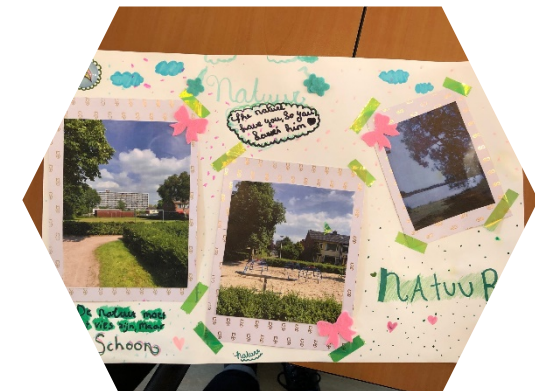
In stap 5 worden de foto's en gesprekken gezamenlijk geanalyseerd en samen conclusies getrokken.

- Leg de deelnemers met behulp van een voorbeeld uit hoe ze de foto's en gesprekken thematisch kunnen analyseren. Dit kan bijvoorbeeld met voedsel, als het onderwerp van het project gezond gedrag is.
- Laat de deelnemers vervolgens de foto's en gesprekken analyseren.
- In de eerste ronde analyse worden de foto's gecategoriseerd in thema's door foto's bij elkaar te leggen die verband houden met elkaar.
- In de tweede ronde analyse worden deze categorieën nog weer verkleind naar subthema's.

Voorbeeld thematisch analyseren

1. Leg verschillende soorten voedsel op tafel: enkele soorten fruit, enkele soorten groenten, enkele soorten brood, enkele soorten noten.
2. Categoriseren naar thema's: de deelnemers maken een onderverdeling in soort voedsel. In dit voorbeeld delen ze het gezonde voedsel op in: fruit, groente, brood en noten.
3. Categoriseren naar subthema's: de deelnemers maken een onderverdeling per soort fruit (citrusfruit, bessen, lokaal fruit, etc.). Hetzelfde geldt voor groenten (rauwe groente, rode groente, koolsoorten, etc.), brood (sneetjes, bolletjes, bruin, wit, etc.) en noten (gezouten, geroosterd, met dop, etc.).

- De rol van onderzoeker hierbij is om verhelderende vragen te stellen als 'Waarom hoort deze foto volgens jou bij dit thema?' of 'Waarom horen deze foto's bij elkaar?'. De onderzoeker is niet sturend in het bepalen van thema's maar ondersteunt waar nodig.
- Laat de deelnemers aan elke groep (subthema) een naam geven.
- Maak bij deze opdracht duidelijk dat er geen goed of fout is. Het gaat om de interpretatie van deelnemers zelf. In het voorbeeld zou bijvoorbeeld ook op kleur of vorm gecategoriseerd kunnen zijn.
- Optioneel is om de deelnemers de foto's te laten ordenen in mate van belangrijkheid, van minst naar meest belangrijk.
- Laat de deelnemers per thema de betreffende foto's op een groot vel plakken. De deelnemers

mogen daarnaast ook op de vellen schrijven en tekenen. Zo worden het posters. Verdeel de deelnemers in kleine groepjes om de vellen verder te ontwikkelen tot posters. Ze kunnen bijvoorbeeld tekenen, knutselen en uitleg schrijven bij de foto's.

- Tip: zorg voor genoeg creatieve materialen, zoals papier, stickers, stiften, potloden, etc.

Stap 6: samen acties bedenken en uitvoeren

In stap 6 denken de deelnemers samen met de onderzoeker na over hoe ze de resultaten kunnen omzetten in acties en voeren die vervolgens ook samen uit. In deze stap is het belangrijk om samen met de deelnemers te achterhalen welke acties zelf uitgevoerd worden, en bij welke conclusies het van belang is anderen te betrekken. Als acties niet zelf uitgevoerd kunnen worden, kunnen conclusies gecommuniceerd worden richting verantwoordelijke derden zoals beleidsmakers.

- Schrijf de verschillende thema's op grote flip-overs en hang deze op de muur, zodat daar acties op verzameld kunnen worden.
- Laat deelnemers individueel nadenken over acties die voor verbeteringen kunnen zorgen binnen een bepaald thema. Laat ze eventueel in tweetallen hun ideeën uitwisselen. Laat de deelnemers de ideeën op post-its schrijven.
- Laat de deelnemers de post-its op de betreffende flip-over plakken.
- Laat de deelnemers hun ideeën aan de groep presenteren.
- Laat de deelnemers de beste ideeën uitkiezen. Laat de groep bijvoorbeeld stemmen.
- Voer samen de acties uit of bedenk een plan om de conclusies te communiceren naar verantwoordelijke derden zoals beleidsmakers.

Voorbeelden van acties in project MAPZ: gesprek met speeltuinbeheerder, meedenken nieuwe speelvoorziening, bordes maken over richtlijnen 'samen spelen' bij het Cruyff Court of 'afval in gangpoorten'.

In project MAPZ is er bewust voor gekozen om zo veel mogelijk (eerst) acties te bedenken die kinderen zélf kunnen uitvoeren. Wanneer meer ingezet wordt op het communiceren richting beleidsmakers, is het belangrijk om hen in een vroegtijdig stadium te betrekken.

"Kinderen zijn snel geneigd naar anderen te wijzen. Het werkt dan goed om te vragen 'Maar wat kunnen we zélf doen?' "

Ethische reflectie

Participatief actie onderzoek (en ook Photovoice) heeft als uitgangspunt dat de deelnemers zelf bepalen wat het onderwerp van gesprek zal zijn. Zij kiezen zelf welke foto's ze nemen en welke conclusies zij daaruit trekken. Als onderzoeker met een bepaald doel voor ogen is de realiteit vaak anders en zijn we geneigd te sturen richting bepaalde thema's, of bepaalde gedragingen. Onderzoekers hebben vaak een beeld van wat 'goed' of 'fout' is. Belangrijk is om je hiervan bewust te zijn en op te reflecteren. Als deelnemers andere keuzes maken dat die jij voor ogen had, probeer dan te achterhalen waarom zij daar voor kiezen. Dit levert vaak rijkere informatie op dan focussen op een thema dat niet aansluit op de leefwereld van deelnemers.

Project MAPZ focuste zich op beweeg- én eetgedrag. De kinderen maakten geen foto's gerelateerd aan eten. Na vragen van de onderzoeker werden willekeurige foto's van de supermarkt gemaakt. De uiteindelijke (relevantere) conclusie was dat kinderen in deze leeftijd weinig zelf bepalen in hun eetgedrag.

Tips

1. Werk bij het werven van deelnemers samen met organisaties en professionals die contact hebben met je doelgroep en sluit aan bij activiteiten die zij reeds uitvoeren. Stem in nauwe samenwerking met de wijkprofessionals het projectplan op. Zij weten hoe je met het project het best aan kunt sluiten bij de wensen, behoeften, voorkeuren, motivaties, mogelijkheden, competenties etc. van de doelgroep. Ook maakt samenwerking het werven van deelnemers gemakkelijker en geeft het je toegang tot andere organisaties die verandering teweeg kunnen brengen, omdat professionals vaak in een netwerk werken.
2. Investeer in vertrouwen. Sluit eerst aan bij activiteiten om de deelnemers en de wijk e.d. te leren kennen, een band op te bouwen, zodat ze weten wie je bent. Vraag ze pas later wanneer ze je wat beter kennen of je een keer met ze kan praten in het kader van een project.
3. Geen groep deelnemers is hetzelfde, dus stem je Photovoice project af op de wensen en voorkeuren van je nieuwe deelnemers. Geen *'one size fits all'*.
4. Geef vooraf aan hoelang het onderzoek in totaal ongeveer gaat duren en wees duidelijk over de (on)zekerheden die er zijn t.a.v. het realiseren van de gewenste resultaten.
5. Wissel inhoudelijke gesprekken af met spel en actie. Participeren moet vooral leuk zijn om deelnemers gemotiveerd te houden, zeker bij kinderen met een geringe spanningsboog.
6. Zorg altijd voor eten/drinken bij activiteiten met bewoners. Eveneens om deelnemers gemotiveerd te houden.
7. Evalueer iedere bijeenkomst door middel van een tweetal vragen aan de betrokken professionals en deelnemers: 'Wat ging goed?' en 'Wat kon beter?'. Eventueel kun je om een korte toelichting vragen. Op deze manier kun je gedurende het project leren en direct aanpassingen doorvoeren in eventuele volgende bijeenkomsten binnen het project of in een volgend vergelijkbaar project.
8. Beschrijf na elke bijeenkomst de sfeer van de bijeenkomst en wat je hebt geobserveerd over interacties tussen deelnemers onderling, tussen professional (indien van toepassing) en deelnemers. Maak als onderzoeker ook aantekeningen van je eigen flexibiliteit en subjectiviteit tijdens de bijeenkomst.
9. Voorkom 'participatie-moeheid' en zorg voor concrete en haalbare resultaten op de korte en middellange termijn.
10. Gebruik naast het maken van foto's ook andere creatieve middelen. Niet iedereen heeft de voorkeur om zich uit te drukken in taal. Maak bijvoorbeeld posters of geef deelnemers de mogelijkheid om te tekenen of knutselen.

"Wat goed heeft uitgepakt is dat we al best wel vroeg betrokken waren bij de groep en dat daardoor de kinderen ons kenden en dat ze daardoor ook echt meer wilden vertellen."

In project MAPZ speelden de kinderen bijv. Pim Pam Pet of galgje met 'gezonde' woorden

Over project MAPZ: Meedenkend, Actief en Participerend Zwolle

Project MAPZ is onderdeel van Zwolle Gezonde Stad.

Zwolle Gezonde Stad

Samen met inwoners een bijdrage leveren aan het verkleinen van de sociaal economische gezondheidsverschillen door het stimuleren van gezond gedrag, het realiseren van een gezonde omgeving en het realiseren van een goede verbinding van preventie en zorg. Dat is het doel van Zwolle Gezonde Stad. De gemeente Zwolle zet zich samen met organisaties in de wijk in om dit doel te bereiken. Sinds 2010 wordt deze aanpak ingezet in de Zwolse wijken waar relatief veel mensen met gezondheidsachterstanden wonen. En met succes! Zwolle Gezonde Stad gaat over gezond gedrag. Gezond eten, voldoende bewegen en matig met alcohol. Maar ook over een gezonde omgeving en gezonde zorg.

Project MAPZ

Project MAPZ is een project in de Zwolse wijken waar relatief veel mensen met gezondheidsachterstanden wonen. Het project is onderdeel van het promotieonderzoek van Lisa Wilderink naar de succesfactoren en verbeterkansen van Zwolle Gezonde Stad. In project MAPZ richtten we ons eerst op kinderen (en het gezin) en later ook op ouderen uit die zogenoemde aandachtswijken. Zwolle wil dat alle kinderen gezond en gelukkig opgroeien. En dat ouderen zo lang mogelijk gezond thuis kunnen wonen. Welke voorzieningen, activiteiten en andere (sociale en fysieke) kenmerken van de wijk dragen hieraan bij? Wat kan er beter? De bewoners weten zelf het beste wat er nodig is in de wijk. Daarom werken onderzoekers van hogeschool Windesheim (lectoraat Gezonde Samenleving), Vrije Universiteit Amsterdam en netwerkorganisaties van Zwolle Gezonde Stad samen met wijkbewoners aan het realiseren van gezonde wijken. Bewoners worden gevraagd mee te denken over waar behoefte aan is in de wijk. Maar ook over hoe dat in de praktijk kan worden gebracht door bewoners en/of andere organisaties en beleidsmakers. Door deze aanvullende samenwerking met de bewoners kan de aanpak Zwolle Gezonde Stad beter aansluiten bij de behoeften, wensen, talenten en motivaties van de wijkbewoners. Project MAPZ gebruikt en evalueert in deze samenwerking verschillende werkwijzen, waaronder photovoice.

Supervisie

Project MAPZ is onderdeel van het promotieonderzoek van Lisa Wilderink, MSc, onder supervisie van

Prof. dr. ir. J.C. (Jaap) Seidell – Afdeling Gezondheidswetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam
Prof. dr. ir. A.J. (Jantine) Schuit – Tilburg School of Social and Behavioral Sciences, Tilburg University
Dr. C.M. (Carry) Renders – Afdeling Gezondheidswetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam
Dr. ir. I. (Ingrid) Bakker – Lectoraat Gezonde Samenleving, Hogeschool Windesheim Zwolle

Met medewerking van

Saskia Duijs, MSc – Afdeling Metamedica, VUmedisch centrum Amsterdam

Literatuur

- Blackman, A. (2007). *The PhotoVoice manual: A guide to designing and running participatory photography projects*: PhotoVoice.
- Cook, T., & Hess, E. (2007). What the camera sees and from whose perspective: Fun methodologies for engaging children in enlightening adults. *Childhood, 14*(1), 29-45.
- Evans-Agnew, R. A., & Roseberg, M.-A. S. (2016). Questioning photovoice research: whose voice? *Qualitative Health Research, 26*(8), 1019-1030.
- Jongeling, S., Bakker, M., van Zorge, R., & van Kakebeeke, K. (2016). Photovoice facilitators guide. *Rutgers*.
- Palibroda, B., Krieg, B., Murdock, L., & Havelock, J. (2009). A practical guide to photovoice: Sharing pictures, telling stories and changing communities. *Winnepeg, Manitoba: Prairie Women's Health Centre of Excellence (PWHCE)*.
- Wang, C., & Burris, M. A. (1997). Photovoice: Concept, methodology, and use for participatory needs assessment. *Health education & behavior, 24*(3), 369-387.
- Wang, C. C. (2006). Youth participation in photovoice as a strategy for community change. *Journal of community practice, 14*(1-2), 147-161.